

ÜNİTE 8

Diplomasi

Diplomasi: Tanım, Temel Kavramlar, Aktörleri ve Fonksiyonları

Devletler arasındaki müzakere ve ilişkilerin temsilciler aracılığıyla yürütülmesine diplomasi denir. Yunanca'da **"ikiye katlamak"** anlamındaki **"diploma"** sözcüğünden türetilmiş olan diplomasi, çoğu zaman dış politika kavramını tanımlayacak şekilde de kullanılmıştır.

Barışa hizmet eden bir bilim olan diplomasi sayesinde hem savaşlar önlenmiş, hem de savaşan tarafların barış antlaşmaları yapması sağlanabilmiştir. Bu nedenle tarihteki ilk barış antlaşması olan Kadeş Antlaşması diplomasinin evriminde özel bir öneme sahiptir.

Yunan kent devletleri olimpiyatlar süresince savaşmamayı ve sporcularla oyunları izleyecek kişilerin güvenli bir biçimde Olympia kentine ulaşabilmelerini garanti altına alan bir mütareke (Ekecheria) imzalamışlardır. Bu sayede ilk çok taraflı uluslararası antlaşma ortaya çıkmıştır.

Diplomasinin temel kavramları. Diplomat, bir diplomatik servisin üyesi olarak devleti adına, yetkilendirildiği sınırlar dâhilinde diplomatik faaliyetleri yürüten profesyonel kişidir.

Diplomatik Misyon ise bir devletin başka bir devlette bulunan, devletini temsil yetkisine sahip diplomatik kurumuna verilen isimdir.

Türk hukukuna göre diplomatik misyonda büyükelçi, daimî temsilci, daimî temsilci yardımcısı, temsilci, elçi, maslahatgüzar, elçi - müsteşar, birinci müsteşar, müsteşar, hukuk müşaviri, başkâtip, ikinci kâtip, üçüncü kâtip, ataşe ve ataşe yardımcısı ile askerî ataşeler, askerî ataşe yardımcısı ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına mensup daimî temsilci yardımcısı, müşavir, müşavir yardımcısı ataşe ve ataşe yardımcısı görev yapar.

Kordiplomatik, bir ülkede görev yapan tüm diplomasi temsilcilerini ve maiyetlerini ilgilendiren konularda ortak bir şekilde hareket etmelerini sağlamak üzere meydana gelmiş fiilî bir topluluktur.

Akreditasyon, bir misyon şefinin yetki ve sıfatını belirten ve belgeleyen belgelerle donatılması anlamına gelir.

Diplomatik Ayrıcalıklar, diplomasi temsilcilerinin görev yaptığı ülkelerde sahip oldukları ayrıcalıklar diplomatik dokunulmazlık ve diplomatik bağışıklıklardır.

Diplomasi aktörleri. Devlet başkanı, hükümet başkanı ve dışişleri bakanlarıdır.

Devlet Başkanı: Makam, devletlerin diplomatik faaliyet yürütmek konusunda en yetkili organıdır. Rejimin türüne göre cumhurbaşkanı, kral ya da bafkan adını taşıyan devlet

başkanları herhangi bir yetki belgesine ihtiyaç duymadan devleti adına görüşme yapma, temsil ve antlaşma imzalama yetkilerine haizdir.

Başbakan: Parlamenter ve yarı başkanlık sistemlerinde başbakanlar da devlet başkanları gibi diplomatik faaliyet yürütmek konusunda yetkilidirler.

Dışişleri Bakanı: Diplomatik yazışmaların arşivlenmesi, kaybolmasının engellenmesi ve mukim elçiliklerin görevlendirilmesi, uluslararası politikanın gelişmesi gibi konularda sorumludur.

Diplomasinin fonksiyonları. Diplomasinin fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir;

- Gözlem ve raporlama
- Müzakerecilik
- Temsil
- Müdahale
- Propaganda

Diplomasinin Evrimi

Diplomasi tarihini;

- I. Dünya Savaşı öncesi klasik diplomasi dönemi ve
- Savaş sonrası açık diplomasi dönemi olarak ikiye ayırabiliriz.

Klasik diplomasi. Eski Yunan ve Roma döneminde uygulanan diplomasi, İtalyan kent devletlerinde uygulanan diplomasi ile 1815 Viyana Kongresi'nden Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen yüz yılı aşkın bir dönemde uygulanan diplomasıdır.

Eski Yunan ve Roma döneminde Kadeş Antlaşması diplomasi ile ilgili ilk yazılı metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde kent devletleri birbirinden farklı sistemlerle yönetilmesine rağmen hemen hepsi deniz ticareti ile uğraşmaktaydı. Bu bağlamda ticaret anlaşmaları diplomasi gelişiminde önemli yere sahiptir. İtalya kent devletlerinde de deniz ticareti hakim olmuştur. Venedik, Milano ve Mantua kent devletlerinin kendi aralarında ve Papalık devletinde mukim elçi görevlendirilmesi yapılmıştır. Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu gibi önemli devletlerde balyos adı verilen süreki ticaret elçileri görev almıştır.

Açık diplomasi. 1917 Ekim devrimi ile savaştan çekilen Rusya, büyük devletlerin savaş öncesinde ve savaş sürerken Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak amacıyla yaptıkları gizli anlaşmaları ifşa etmiştir.

Bu anlaşmalar; Türk Boğazları'nı Rusya'ya bırakan Boğazlar Anlaşması; İtalya'ya Antalya, İzmir ve On İki Ada'yı veren Londra Anlaşması; Orta Doğu'nun Fransa ve İngiltere arasında paylaşıldığı Sykes-Picot Antlaşması; Anadolu'nun bazı bölgelerini İtalya'ya bırakan St. Jean de Maurienne Antlaşması ve Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlayan Balfour Deklarasyonu'dur.

Almanya'yı ağır şartlarla cezalandıran Versailles Anlaşması ile sonuçlanan Paris Konferansı son klasik diplomasi konferansı olmuş; bu konferansın sonucunda imzalanan antlaşma ile

ortaya çıkan adaletsiz durum da II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasında en önemli faktor olmuştur. Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ile o güne kadar geliştirilen tüm diplomatik kural ve usuller kodifiye edilerek günümüzde de kullanılmakta olan diplomatik işleyiş belirlenmiştir.

Açık diplomasinin klasik diplomasiden farkları. Bu farkları şöyle sıralayabiliriz;

1. Diplomatik misyonların sayısında meydana gelen artış
2. Büyükelçilerin özerkliklerinin azalması
3. Kamuoyu baskısının artışı
4. Zirve diplomasisinin gün geçtikçe artan önemi

Diplomasi Türleri

Bu kitapta adı geçen diplomasi türleri;

1. İkili diplomasi,
2. Çok taraflı diplomasi,
3. Parlamenter diplomasi,
4. Zirve diplomasisi,
5. Üçüncü taraf diplomasisi
6. Zorlayıcı diplomasi.

İkili diplomasi. Diplomasinin iki devlet arasında yürütülmesi anlamına gelir. İkili diplomasi bir diplomatik misyon ile mukim bulunduğu diğer devletin temsilcileri arasında yürütülebileceği gibi, iki devlet temsilcisinin üçüncü bir devletin ülkesinde görüşmesi ile de yürütülebilir. İkili diplomaside karşılıklılık ilkesine çok önem verilir. Müzakere sürecinde elde edilen tüm hak ve yükümlülükler genellikle her iki taraf için de geçerli olur.

Çok taraflı diplomasi. Çok taraflı diplomasiye verilebilecek en eski örnek Eski Yunan kent devletlerinde görülen Olimpiyat mütarekeleridir. Birçok devletin ortak bir amaç için bir araya gelerek müzakere yürüttükleri çok taraflı diplomasi 17. Yüzyıldan sonra daha da ün kazanmıştır.

Dünyanın en zengin devletlerinin, küresel ekonomik sorunları tartışmak için bir araya geldikleri G-8 toplantıları; Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ile sonuçlanmış Cenova, Punta del Este, Montreal ve Doha gibi kentlerde düzenlenmiş konferanslar başarılı çok taraflı diplomasi örnekleri olarak gösterilebilir.

Parlamenter diplomasi. Pek çok devlet bu örgütlere temsilci göndermekte ve bu temsilciler devletleri adına bu örgütlerde müzakereler yürütüp antlaşmalar imzalamaktadır. Bu uluslararası örgütlerde yürütülen çok taraflı diplomasi de günümüzde parlamenter diplomasi olarak adlandırılmaktadır. Müzakere süreçlerinde gözlemlenen tavizler alma ve

verme, uzlaşma, arabuluculuk gibi faaliyetler, parlamento toplantılarında yaşanan yasama faaliyeti görüşmeleri parlamenter diplomasi olarak anılmaktadır.

Zirve diplomasisi. Devlet ve hükümet başkanları düzeyinde gerçekleşen çok taraflı diplomasiye zirve (doruk) diplomasisi adı verilmektedir. Geçerliliğini günümüzde de sürdüren, 1961 yılında imzalanan Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi ile standart hâle gelmiş kurallar oluşturulmuştur. Zirve diplomasisinde kararların hükümetlerarası bir biçimde yani oy birliği ile alınması genel bir kuraldır. Nitekim devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı NATO zirvelerinde karar mutlak biçimde oy birliği ile alınır.

Üçüncü taraf diplomasisi. Savaşan taraflar ya da farklı ideolojik kamplarda bulunan devletler bazen bir konuyu görüşebilmek için üçüncü bir tarafın müdahalesine ihtiyaç duyabilirler. Bu durumlarda arabulucular ya da uzlaştırıcılar devreye girer. Bir diplomat, başka bir devletin başkanı, bir uluslararası örgütün lideri, saygınlığı konusunda kimsenin şüphe duymadığı emekli bir devlet adamı ile arabuluculuk ya da uzlaştırıcılık faaliyeti yürütebilir. Üçüncü taraf, önceden taraflarla görüşerek müzakerenin koşullarını ve tarafların varmak istedikleri hedefleri öğrenir. Bu hedeflerin ne kadarına ulaşılacağı konusunda bir muhakeme yapan üçüncü taraf görüşmeleri başlatabilir.

Görüşmelerde üçüncü tarafın izleyebileceği iki yol vardır;

1. Arabuluculuk
2. Uzlaştırıcılık

Zorlayıcı diplomasi. Bir devlete, istihbarat faaliyetlerinden ekonomik araçlara, hatta askeri müdahale tehdidinden çeşitli propaganda ve yönlendirme faaliyetlerine kadar bir dizi yöntem kullanarak istemediği bir şeyi yaptırmaya zorlamaya zorlayıcı diplomasi adı verilmektedir. İlk olarak 1962 yılında ABD ile SSCB arasında Küba Füze Krizi sırasında kullanılan yöntem özellikle güçlü devletler tarafından sıklıkla başvurulmaktadır.